

Za paní Marii

Vážení pozůstalí, vážení smuteční hosté

znal jsem paní Marii Lisovou od července památného roku 1990, kdy vznikl Ústav pro soudobé dějiny. Patřila k jeho nejpilnějším pracovníkům. Všechno, co ústav vydal do roku 2001 jako svoje publikace, prošlo tak či onak jejíma rukama, a také mnohé z toho, co vydali historici ústavu jinde. I v posledních deseti jedenácti letech, kdy ji trápily nemoci a čas od času byla takřkajíc „mimo provoz“, pilně pro ústav pracovala. Skromným odhadem všeho, co paní Marie pro ústav a jeho lid napsala, jsou to desítky tisíc stran. Její výkon obdivovali i „zákazníci“ odjinud, pro které pracovala: Jan Vladislav, Radomír Luža.

Jako jedna z nejvýkonnějších samizdatových písarek ovšem měla už za sebou další tisíce stránek pro autory, kteří neměli ke zveřejnění svých textů jiný prostředek než psací stroj. Psala pro ně už předtím, než dostala na starost tři samizdatová periodika: od roku 1978 sborníky historických studií, k nimž přibyl zanedlouho *Kritický sborník*, tlustý časopis *O divadle* a jistě i další texty. Statistika se tehdy nevedla, a tak už teď nevíme, kolik samizdatových knížek prošlo jejím consulem.

Paní Marie byla nejen nesmírně výkonná, navíc vnímala každé slovo a automaticky opravovala všechny chyby v předloze. Vyznala se i v nejsložitějších rukopisech plných vsuvek a přesmyček, skvěle přepisovala archivní dokumenty v angličtině, uměla si poradit s magnetofonovými záznamy.

Byla sečtělá a dovedla rukopisy i posoudit. Než jsem se v éře svého ředitelování sám dostal ke čtení rukopisu některého ze svých kolegů, často jsem se ptal na její mínění a dojem. Někdy to bylo lakonické „nic moc“ nebo jen útrpně obrácené oči vzhůru beze slov, jindy povzbuzující „to se vám bude líbit“. Poznala, kde se v textu mlátí prázdná slova a kde zvučí myšlenka, nový výklad. Na její úsudek bylo spolehnoutí, nikdy se nezmýlila.

Za paní Marii jsem nechodil do její pracovny jen kvůli práci. Zastavoval jsem se na kus řeči, ať už šlo o politické události či konfliktní situace v ústavu. Byla angažovaná a opravdový člověk s jasným politickým úsudkem a s mravními zásadami, jimiž se řídila v životě, s nimiž s manželem vchovala skvělé děti a jimiž poměřovala lidi i situace.

Skromně, nevzrušeně, spravedlivě, žensky chápavě, ale taky nesmlouvavě. Vážil jsem si jejího úsudku i její diskrétnosti.

V posledních deseti letech trápilo paní Marii zdraví natolik, že prošla několika kritickými stavy. Všichni v ústavu se těšili, když je překonala. Bylo mnoho těch, kdo se chvěli o její život a kdo s ní sdíleli bolest ze ztráty milovaného a milujícího manžela Jana.

Paní Marie mi jistě tam někde, kde dlí její duše, odpustí, že jsem nepřišel do Písku k rozloučení. Vážou mě k ní nejen trvalé vzpomínky, ale ještě velký kus nedodělaného díla. Loni v létě přepsala deset magnetofonových kazet záznamů mých telefonických rozhovorů mezi Prahou a Západním Německem; většinou to byly telefonáty s Václavem Havlem v letech 1983–1988. Čekají na zpracování do tisku. Až budu porovnávat texty, které napsala, s hlasy na páskách, bude u toho taky ona.

Václav Havel, jehož si vážila, jakkoli po žensku kriticky, napsal slova, která byla i pro mě útěchou v těžké chvíli ztrát. Všechno, co se stalo a nějakým způsobem bylo, dále trvá. A dokud nám bude chybět ten, kdo odešel, bude stále s námi. Jako drahý člověk nám nepřestane chybět, a bude tedy i nadále s námi, také paní Marie.

Vilém Prečan

Za Karlem Jechem

Šestého února letošního roku postihla Ústav pro soudobé dějiny a s ním českou historickou obec bolestná ztráta. Ve věku třiaosmdesáti let zemřel po vleklé nemoci Karel Jech, dlouholetý zaměstnanec ústavu, který si získal renomé především jako patrně největší znalec poválečných přeměn české vesnice a kolektivizace zemědělství.

Narodil se 4. ledna 1929 v zapadlé vesničce Hodětice na pomezí Benešovska a Sedlčanska (dnes je součástí Neveklova). Pocházel z tradičně kantorského rodu Jechů (jeho dědeček i jeho otec byli učitelé a ředitelé obecné školy), rozvětveného po celé české kotlině, jehož kořeny sahají přinejmenším do počátku 18. století (jak zjistil vlastním genealogickým průzkumem). Tímto prostředím se formoval Jechův celoživotní vztah k českému venkovu. Ovlivnilo jej ale i nucené vystěhování Neveklovska, kde žili jeho příbuzní, kteří museli za okupace opustit své domovy, aby na jejich místě vzniklo německé vojenské cvičiště. Vzpomínky na tuto událost mu později pomáhaly vnímat tragický rozměr vyhánění sedláků z jejich půdy ve jménu „pokrokovějšího“ družstevního hospodaření a uvědomit si spojitost mezi zdánlivě tak odlišnými procesy.

V letech 1940 až 1948 Karel Jech navštěvoval Masarykovo státní reálné gymnázium v Kostelci nad Orlicí, kde také po válce vstoupil do Českého svazu mládeže a v roce 1947 do komunistické strany. Patřil tehdy k těm jejím početným stoupencům, kteří si spojovali představu sociálně spravedlivé společnosti s proklamovanou specificky československou cestou jejího uskutečňování.

V roce 1948 začal v Praze studovat novinářskou fakultu Vysoké školy politické a sociální. Škola v té době procházela výraznou marxistickou ideologizací a od akademického roku 1949/1950 také reorganizací, jak se začleňovala do nově založené Vysoké školy politických a hospodářských věd. Na novinářské povolání se Karel Jech připravoval i prakticky, když během posledního studijního ročníku 1951/1952 působil jako redaktor celorepublikového vysokoškolského týdeníku *Předvoj*. Nevyhýbal se ani studentským funkcím, nějaký čas byl místopředsedou Spolku posluchačů VŠPS nebo tiskovým tajemníkem Ústředního svazu vysokoškolského studentstva. K jeho vysokoškolským učitelům patřili například filozofové Ladislav Tondl a Milan Machovec, psycholog Vladimír Tardy a z historiků třeba Josef Macek, František Kavka nebo Věra Olivová (samozřejmě ale také rektor školy Ladislav Štoll). Mezi tehdejšími studenty školy byla celá plejáda později známých historiků (Jan Křen, Zdeněk Kárník, Vilém Prečan, Jiří Kořalka, Koloman Gajan, Jan Měchýř, Robert Sak a další). V posledním ročníku přešel Karel Jech z podnětu Jaroslava Kladivý na katedru dějin VKS(b) a KSČ nově zřízené Fakulty společenských věd VŠPHV, jejímž proděkanem (a zástupcem vedoucího katedry) Kladivý byl. Po absolutoriu oboru historie, filozofie a politická ekonomie (jak je uvedeno na jeho vysokoškolském diplomu) v listopadu 1952 setrval na katedře jako odborný asistent. V rámci přednáškového a seminárního kurzu, který převzal namísto zatčeného děkana fakulty a vedoucího katedry Jaroslava Procházky,

se zaměřil na agrární reformy v před-revolučním Rusku a bolševické plány združstevňování a přiblížil se tak předmětu svého celoživotního zájmu.

Poté co složil zkoušky na aspiranturu, dostal Karel Jech nabídku, aby ji absolvoval na Moskevské státní univerzitě M. V. Lomonosova. V září 1953 zde nastoupil na katedru marxismu-leninismu historické fakulty a jako téma kandidátské práce si zvolil revoluční přeměny československé vesnice v prvních třech poválečných letech. Naštěstí jeho školitelkou byla Valentina Adrianovna Smirnovová, která z vlastní zkušenosti poznala stalinské represe a netajila ani před mladým zahraničním aspirantem své kritické názory. Karel Jech v Moskvě zažil také dvacátý sjezd sovětských komunistů a citlivě vnímal vzrušenou atmosféru a kritické diskuse, které zde

zavládly. Když se po obhajobě disertace na jaře 1957 vracel do Československa, byl zbaven mnoha iluzí. Pobyt v Sovětském svazu mu přinesl také osobní štěstí, v roce 1954 uzavřel sňatek s Květou Procházkovou, která ve stejné době studovala novodobé německé dějiny na historické fakultě moskevské univerzity.

Po návratu přijal Karel Jech místo odborného asistenta katedry dějin KSČ na Vysoké stranické škole při Ústředním výboru KSČ v Praze-Veleslavíně. Zde jeho vědecká kariéra získávala pevné obrysy. V roce 1958 se stal zástupcem a v roce 1962 vedoucím katedry, která se mezitím spojila s katedrou dějin Československa (zde byl jeho kolegou Jan Křen). Následujícího roku česky i slovensky vydal knižně svou disertaci s názvem *Probuzená vesnice: K dějinám revoluce na našem venkově v letech 1945–1948*, obhájil habilitaci a byl jmenován docentem pro obor dějin KSČ. Uvedená kniha byla pochopitelně zatížena dobovými ideologickými přístupy, nicméně její autor se nevyhýbal problematickým stránkám socializačních procesů na vesnici před únorem 1948, když například v zemědělské velkovýrobě neviděl jen problém technologický, ale také sociální. Kromě vědeckých funkcí se Karel Jech stal členem takzvané barnabitské komise, zřízené roku 1963 komunistickým vedením k prošetření soudních procesů s takzvanými slovenskými buržoazními nacionalisty. Tam navázal úzký pracovní a přátelský vztah s Karlem Kaplanem.

Vysoká stranická škola se stávala jedním z ohnisek úsilí o emancipaci společenských věd od diktátu politiky a ideologie. Na škole sílily výhrady vůči jejímu přímému řízení

nejvyššími komunistickými orgány a nespokojenost vyvrcholila na jaře 1964 po odvolání prorektora Milana Hübla kvůli jeho kritice kulturní politiky komunistické strany v souvislosti s předválečnými stalinskými procesy. Mnozí vyučující se za Hübla postavili, což stranické vedení nemínilo tolerovat. Speciálně zřízená komise Ústředního výboru KSČ dospěla k závěru, že nejproblematictější poměry panují na katedře vedené Karlem Jechem, a na jejím základě předsednictvo strany v červenci 1964 rozhodlo o přeřazení Jecha z Vysoké stranické školy na „politicko-organizační úsek“ aparátu ÚV KSČ. Zároveň s ním museli školu opustit například historik Miloš Hájek, právník Zdeněk Jičínský nebo ekonom Miroslav Kadlec.

Další uplatnění však našel Karel Jech poměrně rychle. V listopadu nastoupil jako docent na katedru dějin národního hospodářství Vysoké školy ekonomické, která se zrodila ze zaniklé VŠPHV. Jako její vedoucí tehdy již působil Václav Průcha, a přestože Jechův vyházení z předešlého pracoviště obnášel i zákaz výuky na všech vysokých školách, v roce 1965 již přednášel studentům. Kromě pedagogické činnosti bylo jeho hlavní pracovní náplní psaní studií, přehledů a skript o vývoji československého hospodářství a o vývoji ekonomik dalších socialistických států. Ke svému oblíbenému agrárnímu tématu se přitom vracel ve sborníkových a časopiseckých publikacích. Karel Jech sice přímo nevstupoval do veřejných polemik, jimiž se plnily stránky tehdejších novin a časopisů, ve druhé polovině šedesátých let se však zřetelně zařadil k reformnímu proudu československé historiografie. Svědčí o tom jeho práce v takzvané Pillerově komisi, která se v čase pražského jara zabývala rehabilitacemi osob nespravedlivě odsouzených v politických procesech.

Pro nastupující „normalizátory“ nebyl Karel Jech mezi prvními „na ráně“, v klidu ho ale nenechali. V roce 1970 byl vyškrtnut z KSČ, nesměl učit a byl přesunut jako vědecký pracovník na katedru národohospodářského plánování. Do jara 1972 pracoval v přidruženém kabinetu dějin národního hospodářství, ale pak už musel školu opustit. S podporou některých pracovníků fakulty byl přijat v konkurzu do Státního výzkumného ústavu ekonomiky ve spotřebním průmyslu, kam v březnu nastoupil do oddělení cen a dodavatelsko-odběratelských vztahů. Tato problematika mu sice byla vzdálená, brzy se však zapracoval a připravoval podkladové studie o zásobování a vztazích mezi dodavateli a odběrateli v různých odvětvích spotřebního průmyslu. Zpočátku se ještě mohl starat o aspiranty z podniků spotřebního průmyslu, kteří studovali na Vysoké škole ekonomické, po dvou letech byl však politickým rozhodnutím této agendy zbaven. Díky kontaktům s Václavem Průchou a dalšími bývalými kolegy se mohl alespoň podílet na vzniku učebnic a dalších textů k hospodářským dějinám, a to jako člen anonymního pracovního kolektivu, zaštitěného jménem jeho vedoucího. Na tomto pracovišti, později reorganizovaném na Výzkumný ústav technicko-ekonomického spotřebního průmyslu, setrval Karel Jech až do konce osmdesátých let. Jeho manželka v té době pracovala jako projektantka-socioložka v Útvaru hlavního architekta města Prahy.

Karel Jech za „normalizace“ nepřestal udržovat styky s bývalými kolegy, například s Milošem Hájkem, a právě díky jemu se po roce 1978 dostal k projektu samizdatových sborníků historických studií, na němž se podílela řada historiků zbavených možnosti působit ve své profesi. Jan Křen, Milan Otáhal, Pavel Seifert, Miloš Hájek, Václav Kural, Zdeněk Kárník, Václav Vrabec, Karel Pichlík, Zdeněk Pous-
ta a další vytvořili počet-

nou síť spolupracovníků na neveřejném díle, jehož smyslem bylo otevírat prostor pro uchování kontinuity kritického historického myšlení a názorovou konfrontaci autorů různých ideových konfesí, i badatelského zaměření v podmínkách mocensky prosazovaného monopolu na výklad dějin. Mnozí z této „podzemní“ historické obce o sobě navzájem nevěděli a zůstávali v anonymitě až do příchodu svobodných poměrů. Karel Jech se s neobyčejnou svědomitostí ujal zajišťování technické přípravy jednotlivých sborníků. Mezi činnostmi, jež obstarával, patřilo přepisování textů, tisk, vázání, distribuce a k tomu péče o psací a tiskací stroje a jejich opravy, starost o papír, barvy, skladování, to vše v maximálním utajení. Bylo jeho zásluhou, že se například podařilo přímo „před nosem“ Státní bezpečnosti odstěhovat z Konviktské ulice půltunový rozmnožovací stroj, na němž se pak v Brandýse nad Labem tiskly mimo jiné samizdatové *Lidové noviny*, nebo že se sborníky historických studií vázaly v budově ministerstva průmyslu.

Po roce 1989 se Karel Jech naplno a intenzivně chopil příležitosti být u zrodu a budování oboru soudobých dějin u nás. Byl mezi prvními, kteří se na jaře 1990 po zřízení Ústavu pro soudobé dějiny stali oporou vznikajících badatelských týmů, a byl také zvolen prvním předsedou vědecké rady této instituce, existující teprve několik týdnů.

Výzkumná práce docenta Jecha se orientovala v minulých dvaceti letech především na dvě stěžejní témata, a v obou přinesla významné výsledky. Spolu s Karlem Kaplanem připravil k vydání publikaci, která se stala jakýmsi završením prvních pěti let existence ústavu a vzbudila ve veřejnosti mimořádný ohlas. Byla to bohatě a pečlivě komentovaná edice *Dekretů prezidenta republiky 1940–1945*, která se dočkala druhého vydání roku 2002 v brněnském nakladatelství Doplněk. Podílel se také na velmi náročném projektu publikace vybraných dekretů v německém překladu a koncipoval

specificky zaměřenou edici studií a dokumentů *Němci a Maďaři v dekretch prezidenta republiky*.

Druhým směrem se vydal Karel Jech ve stopách svého dřívějšího bádání, nyní již bez omezení hranicemi oficiálně přípustné pravdy či autocenzury. V řadě studií, článků a edic líčil procesy a události spjaté s poválečnou socializací venkova a dokumentoval komunistické represe proti soukromě hospodařícím zemědělcům. Tato linie jeho tvorby vyústila roku 2001 v syntetické pojednání *Soumrak selského stavu 1945–1960*, které v rozšířené podobě o sedm let později vydalo nakladatelství Vyšehrad pod titulem *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*.

V obou zmíněných směrech se práce Karla Jecha dočkala zaslouženého ocenění: V roce 1995 byl osobně účasten, když byla edice prezidentských dekretů s velkou mediální publicitou na Hradě předána prezidentu Havlovi. V roce 2007 se pak stal prvním nositelem nově zřízené Ceny Antonína Švehly, udělované Nadačním fondem angažovaných nestraníků těm, kteří se zasloužili o renesanci selského stavu.

Karel Jech však dokázal poctivě a úspěšně pracovat i na úkolech, jejichž výsledky nebyly na první pohled tak viditelné. Uspořádal a vydal jubilejní sborník pro kolegu Karla Kaplana, vytvořil obsáhlou dokumentaci k historii domu ve Vlašské ulici, v němž sídlí Ústav pro soudobé dějiny, bral na sebe povinnosti související s organizováním různých seminářů a jiných akcí, které se týkaly dějin sedláků, a zhostil se jich skvěle. Bez Karla Jecha by ústav ani soudobé dějiny jako obor nebyly tím, čím dnes jsou.

Karla Jecha kolegové znali jako pracovitého, spolehlivého a skromného člověka, kterému není cizí ani smysl pro humor. Patřil k „rolníkům historie“ – snad by mu toto spojení bylo milejší než přirovnání k dělníkovi – kteří neokázale, avšak poctivě a s nasazením obdělávají svůj lán historické půdy, aby z něj vydobyli větší a hlubší poznání a porozumění. V dobách, kdy už nebudeme, budou k historikům, studentům, zájemcům o dějiny promlouvat jeho články, edice a knihy.

Oldřich Tůma – Milan Drápala

Text posledního rozloučení s Marií Lisovou zazněl při smutečním obřadu dne 3. února 2012 v obřadní síni v Písku.

Nekrolog Karla Jecha byl zpracován zejména na podkladě rozhovoru s paní Květou Jechovou a osobních dokumentů z pozůstalosti Karla Jecha, s využitím textu smutečních projevů Pavla Seifera a Zdeňka Formánka pronesených v obřadní síni motolského krematoria při veřejném rozloučení s Karlem Jechem dne 14. března 2012, dále s využitím přepisu rozhovoru, který vedla Markéta Devátá s Karlem Jechem v rámci práce na projektu Grantové agentury ČR „Vysoká škola politických a hospodářských věd (1949–1953): Sovětizace československého školství“, a s použitím studií Markéty Deváté, Dobravky Olšákové a Petera Dinuše v publikaci *Vědní koncepce KSČ a její institucionalizace po roce 1948* (Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i., 2010. Práce z dějin vědy, sv. 23).